

istriana, Associazione 47|04, Associazione Kinoatelje, Kulturno izobrazevalno društvo PiNA, Občina Dolina – Comune di San Dorligo della Valle i Udruga “Žejane”.

Igor Jovanović

Od mora do mora: uloga mora u svakodnevnom životu Lovrana i Lovranštine nekada i danas, znanstveni skup, Lovran, 22. travnja 2017.

Proslavi blagdana svetoga Jurja, zaštitnika Lovrana, svake se godine svojim aktivnostima pridruži i Katedra Čakavskog sabora Lovran. Od 2011. ova skupina mladih ljudi, mahom znanstvenika i zaljubljenika u zavičaj, bijeunalno organizira znanstvene skupove koji se izmjenjuju s predstavljanjem zbornika radova održanoga skupa i drugih tekstova o lovranskoj povijesti, kulturi ili umjetnosti. Ove je godine skup održan 22. travnja i problematizirao je ulogu mora u životu Lovranaca i žitelja neposredne lovranske okoline. Iako se ta tema provlačila kroz mnoga dosadašnja izlaganja, ovogodišnji je skup imao za cilj približiti široj javnosti teme iz područja lovranskoga pomorstva i ribarstva, lokalne toponimije te uloge mora u urbanizmu mjesta i općenito u njegovoj kulturi. Raznolikost navedenih užih tematskih pravaca pridonijela je okupljanju brojnih istraživača vrlo različitih profila i specijaliziranih interesa.

Znanstveni je skup održan u kongresnoj dvorani Hotela Lovran, a okupljene su pozdravili predsjednica Organizacijskoga odbora Ivana Eterović i Alan Sanković, načelnik Općine Lovran, koja redovito financijski potpomaže aktivnosti Katedre Čakavskoga sabora Lovran. Prvu je sesiju moderirao Željko Bistović, a otvorio ju je Ozren Kosanović izlaganjem arhivskih podataka iz notarske knjige Antuna de Renna. Riječ je o knjizi koja obuhvaća razdoblje od 1437. do 1465. i, između ostalih korisnih podataka o životu Riječana, ukazuje i na poslovne aktivnosti nekih stanovnika Lovrana: Pavla Benkovića, svećenika Jakova Curlića, Šimuna Tolčovića i njegova sina Vida te Antuna Grizmanića. Notarski zapisi spominju i kastavskoga suca Kvirina Spinčića, koji je na području od Lovrana do Rijeke uspješno trgovao stokom, tkaninama, kožom i vunom te drvnom građom. Nakon izlaganja, potaknut brojnim pitanjima, Ozren Kosanović je potanko

objasnio srednjovjekovni sustav mjernih jedinica za težinu koje su se upotrebljavale pri kupovini određenih namirnica te se dodirnuo njihove vrijednosti izražene u tadašnjim valutama. Sljedeće je izlaganje održala Ivana Eterović koja je iznijela istraživanje provedeno s Robertom Doričićem. Oni su na temelju prijepisa dokumenta iz 1646., koji je sastavio kastavski javni bilježnik Ioannes Conradus Hauch, problematizirali prostor uvale Cesara. Naime, ona je bila, a i danas je, prirodna geografska razdjelnica između lovranske i mošćeničke općine. Uvala se tako više puta spominjala u kontekstu pograničnih sporova oko ribolovnog područja, iako je postojao dogovor da Lovranci mogu u uvali loviti ribu tijekom neparnih godina dok žitelji mošćeničke komune i župe to mogu činiti za vrijeme parnih godina. Predmetni dokument koji ukazuje na sporove ribolovne tematike pisan je na talijanskom jeziku i, kako je Ivana Eterović naglasila, predstavlja značajan izvor za različita znanstvena područja poput genealogije, onomastike i toponimije. Potonju su detaljnije istraživali Igor Eterović i Ana Montan na temelju arhivskih izvora, kartografskih prikaza i usmenih kazivanja Lovranaca, mahom ribara. Ovaj je zajednički rad izložio Igor Eterović napomenuvši da su se prilikom istraživanja usredotočili samo na obalni prostor katastarskih općina Oprić i Lovran. Prije svega je naglasio otegotnu okolnost nedostatka upisivanja obalnih toponima na suvremene katastarske planove, čime se otežava poznavanje i, u krajnjem slučaju, očuvanje starih toponima. Ipak, svojim su istraživanjem upotpunili popis od 22 toponima, koji je 1987. izradio i u *Liburnijskim temama* objavio Stanislav Gilić, s ukupno 26 novih toponima. Među njima valja izdvojiti živopisne nazive poput *Punta od pop* ili pak *Kolumbova jaja*, koji svjedoče o domišljatosti lokalnih stanovnika. Pojedini toponimi ukazuju na već zaboravljene građevine, stanovnike i nekadašnje slike mjesta, a ponekad su upravo takve informacije ključne za razumijevanje arhivske dokumentacije. Prvu je sesiju zaključila Jelena Barić koja je predstavila dotad nepoznate nacрте planova proširenja lovranskoga pristaništa. Naime, od kraja 19. stoljeća pa sve do početka Prvoga svjetskog rata Lovran je imao značajno povećanje broja turista i pomorskoga prometa, što je ujedno pridonijelo i njegovom gospodarskom te graditeljskom razvoju. To su svakako poticala i razna društva koja su okupljala investitore i žitelje s ciljem preoblikovanja srednjovjekovnoga gradića u popularno turističko odredište. Nagli razvoj Lovrana potaknuo je razmatranje novih rješenja uređenja lovranskoga *porta*. U arhivskoj dokumentaciji s početka

20. stoljeća Jelena Barić je pronašla i dokumente o premještanju groblja iz područja oko crkve Svetoga Trojstva radi uređenja parka, kao i planove za izgradnju novoga, *Veloga mula* 1907. godine. Potonji je ubrzo bio premalen za sve parobrodarske linije koje su u drugom desetljeću 20. stoljeća pristajale čak dva do tri puta dnevno, stoga se počelo razmišljati i o proširenju te produljenju pristaništa no, zbog nedostatka financijskih sredstava i početka Prvoga svjetskog rata, projekt se nije realizirao.

Nakon vrlo konstruktivne rasprave o srednjovjekovnim mjernim jedinicama i novčarskim vrijednostima, toponomastici Lovranštine i razvoju grada, drugu je sesiju znanstvenoga skupa započeo Jan Bernd Urban, koji je prisutne upoznao s nazivkom Kvarneroli (*Quarneroli*). Riječ je o mornarima s Kvarnera, poznatima po svojoj izdržljivosti i nepokolebljivosti, zbog čega su bili vrlo cijenjeni članovi brodskih posada. Tako je poznato da su Kvarneroli sudjelovali i u austro-ugarskoj polarnoj ekspediciji koju je potaknuo grof Johann Nepomuk Wilczek. Urban je detaljno iznio podatke o ekspediciji te dao brojne korisne povijesne podatke vezane za pomorstvo toga vremena. Jedrenjak za ekspediciju dao je izraditi upravo grof Wilczek, a za kapetana je postavio Carla Weyprechta. Članove posade birao je Heinrich von Littrow, kartograf i otac Leontine von Littrow, slikarice koja je ovjekovječila brojne kvarnerske vizure. Kako je von Littrow često boravio u Opatiji i Rijeci, za članove posade izabrao je, između ostalih, Jakova Sučića iz Voloskoga te Franu Letiša i Vicka Palmića iz Lovrana. Brod Tegethoff svoju je plovidbu započeo u srpnju 1872. u Norveškoj i već je krajem godine bio zarobljen u ledu. Posada je na njemu boravila sve do svibnja 1874. iščekujući otapanje leda. U tom je razdoblju sakupila dragocjene meteorološke, astronomske, geodetske i zoološke podatke, kao i značajne studije o polarnoj svjetlosti te Zemlji Franje Josipa I., kako su nazvali jedan arhipelag u Sjevernom polarnom moru. Iako je dotad Austro-Ugarska Monarhija bila u zaostatku sa zemljopisnim istraživanjima naspram ostalih europskih država, ta je ekspedicija pridonijela njezinu boljem pozicioniranju u znanosti te svakako napretku u poznavanju planeta. Sesiju je nastavio Roberto Žigulić koji je iznio nove spoznaje o stanovništvu lovranske gradske jezgre u 19. stoljeću. Na temelju proučavanja knjiga stanja duša, katastarskih planova i druge arhivske dokumentacije pokušao je rekonstruirati popis žitelja sjevernoga dijela grada koji su živjeli u ulicama zapadno od glavnoga gradskog trga. Među ostalima, istaknuo je obitelj de Terzi kojoj je još 1565. plemstvo

priznao car Svetog Rimskog Carstva Maksimilijan II. Pripadnici te obitelji živjeli su u kući preko puta župne crkve, na kojoj se i danas nalazi njihov obiteljski grb te onaj s austrijskim orlom, dok je u luneti ulaznih vrata smješten reljef s prikazom svetoga Jurja na konju. U kućama oko glavnoga trga su u 19. stoljeću pretežito živjele bogatije plemićke obitelji, koje su ujedno sudjelovale u gradskoj vlasti. Roberto Žigulić već dugi niz godina pokušava rekonstruirati stanovništvo lovranske stare jezgre tijekom 19. stoljeća, a sva je dosadašnja istraživanja objavio u *Zbornicima Lovranščine*. Ovim je izlaganjem popis upotpunjen no, sudeći po entuzijazmu izlagača, treba očekivati da će se istraživanja produbiti u smjeru otkrivanja novih crtica iz života najznačajnijih žitelja grada. Među lovranskim stanovnicima se krajem 19. i početkom 20. stoljeća našla i Ivana Brlić-Mažuranić. O njezinu je boravku u svibnju 1913. izlaganje održala Vjekoslava Jurdana. Ona je u arhivu u Slavanskom Brodu pronašla dva pisma i jednu razglednicu koje je poznata hrvatska spisateljica i prva akademkinja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti poslala članovima svoje obitelji. Oba predstavljena pisma književnica je uputila svojoj majci, dok je razglednicu poslala kćeri Zdenki Brlić. Takva vrsta korespondencije je, iako osobna, vrlo značajna jer osim misli same spisateljice, otkriva vrijedne podatke o životu na Liburniji. Arhivskom se dokumentacijom bavila i Zorica Manojlović, koja je u Državnom arhivu u Rijeci pronašla skladbu *Lovran* Zlatka Špoljara. Sudionicima skupa je ukratko predstavila djelatnost toga glazbenog pedagoga, skladatelja i pisca za djecu, a otkrila je da je skladba *Lovran* izvedena samo jednom, 29. studenoga 1958., i nije nikad objavljena. Zlatko Špoljar je dolaskom u Lovran 1957. osnovao Kulturno-umjetničko društvo „Lovor“, s kojim je razvijao glazbenu kulturu mjesta pripremajući koncerte i predstave. Cilj je takvih kulturnih društava osnivanih nakon Drugoga svjetskog rata bio prosvjećivanje stanovništva, posebno onoga hrvatskog u prijeratnom talijanskom dijelu Kvarnera, a nastojalo se da i malobrojni Talijani koji su ostali sudjeluju u kulturnim djelatnostima. U tom je kontekstu djelovao i Špoljar, koji je za predstavu *Osveta* Mladena Širole, koja se igrala u lovranskom Domu kulture otvorenom 1946., napisao glazbu. Osim toga, osmišljavao je i predstave za djecu poput igrokaza Čudnovata toljaga. U njegovoj ostavštini koja se čuva u riječkom arhivu pronađeno je još nekoliko djela koja svjedoče o bogatom kulturnom životu Lovrana, a vjerovati je da će pomnije biti predstavljeni u pisanom radu za predstojeći *Zbornik Lovranščine*. Posljednje

izlaganje u sesiji koju je moderirao Igor Eterović imao je Željko Bistrović, koji je predstavio tezu da je kasnogotički ciklus zidnih slika u lovranskoj župnoj crkvi svetoga Jurja ključ za razumijevanje djelovanja kastavske slikarske škole djelatne tijekom 15. stoljeća. On smatra da se u morfologiji stila i tehnološkim postupcima očituje povezanost sa značajnim umjetničkim središtima u Porajnju i Bavarskoj. Dugogodišnjim istraživanjem freskoslikarstva na području Istre i Liburnije, Bistrović je pokušao pronaći što veći broj ostvarenja pripadnika kastavske slikarske škole: Ivana i Vincenta iz Kastva, Šarenoga Majstora i ostalih, zasad neznanih majstora. Ivanu je tako, osim dosad poznatih lokacija, poput Hrastovlja i Podpeča, pripisao i freske u crkvi svete Helene u Gradišću pri Divači, one u crkvi svetoga Jakova u Barbanu i crkvi Blažene Djevice Marije u Božjem polju kod Vižinade te freske u crkvi svetoga Kuzme i Damjana u Fažani. Uz detaljan vizualni materijal kojim je obrazložio atribucije, dotaknuo se i problematike donatora, posebno obitelji Herberstein i Raunacher, čiji se grbovi nalaze u zaglavnim kamenima zvjezdastoga svoda svetišta lovranske župne crkve. Naime, njihove su političke funkcije usko povezane s povijesnim događajima na području Krasa i Pazinske knežije, a vežu se i za uspon cara Fridrika III. Habsburga.

Popodnevnu, ujedno i posljednju sesiju moderirao je Robert Doričić, tajnik Organizacijskoga odbora, a prvi je izlagač bio Goran Filipi koji je okupljene upoznao s bogatom ribarskom terminologijom Lovranštine. Spomenuto je nazive koji su prikupljeni tijekom dijalektoloških anketa za *Lingvistički atlas pomorske terminologije istarskih govora* (LAPTIG). Termine je analizirao i usporedio sa sličnim izrazima iz okolnih, hrvatskih (čakavskih) i talijanskih (istromletačkih) idioma. Tako su sudionici skupa saznali da se, primjerice, brodska krma naziva i *pupa* te da riječ potječe iz mletačkoga dijalekta. Istoga su podrijetla i nazivi *santina*, *salpa* i *leška*, koja se u hrvatskom jeziku preoblikovala i u riječ *ješka*. S druge strane, *parangal* je grecizam koji se udomaćio preko Dalmacije. Spomenuti su i brojni drugi termini, posebno oni vezani za različita imena morskih životinja, a koji su djelomično već objavljeni u djelu Vojmira Vinje *Jadranska fauna: etimologija i struktura nazivlja*. O raznovrsnoj i pomalo neobičnoj arhitektonskoj dekoraciji lovranskih vila izgrađenih krajem 19. i početkom 20. stoljeća, koje su preoblikovale obalni pojas i prostor uokolo srednjovjekovne stare jezgre, istraživanje su proveli Theodor de Canziani i Agatha Čabrijan Linić. Bogatim vizualnim materijalom i podacima o gradnji predstavljene su vile Frappart (1894.),

Santa Maria (1895.), Erzay ili San Rocco (1902. – 1903.), Thalia (1904.), Guerra (1905.), Magnolia ili San Niccolo (1904. – 1906.), Vittoria (1906.) i Denes (nakon 1910.). Riječ je o vilama na kojima se očitava karakteristična mediteranska misao vizualne ugone ostvarena arhitektonskim elementima različitih prošlih stilova integriranih na istom objektu. U tom su kontekstu lovranske vile i slična ostvarenja u bližoj okolici (u Iki, Ičićima, Opatiji i Voloskom), vrlo vrijedan dio hrvatske kulturne baštine. Posljednji je izlagač bio Denis Leiner s temom iz područja ornitologije. Sudionike skupa je upoznao s različitim vrstama ptica gnjezdarica koje obitavaju na području Lovrana i okolice. Spoj mediteranske i planinske klime, odnosno, klime kamelije i klime za koju je karakteristično stablo bukve, pridonio je raznolikosti vrsta ptica, stoga je na tom prostoru poznato oko 50 vrsta gnjezdarica. Među njima je šest vrsta koje su pred izumiranjem – jedna je vrsta već izumrla, a mnoge druge broje sve manje parova. Ugrožene su vrste bjeloglavi sup, suri orao, orao zmijar, gorski zviždak, sivi sokol i mali ćuk. Leiner je naglasio i glavne razloge rizičnosti koji uzrokuju odumiranje vrste: osim lova i krivolova, značajnu ulogu ima neorganizirana sječa i iskorištavanje šuma, intenziviranje poljoprivrede, turizam i povećanje rekreativnih aktivnosti zbog kojih se ptice osjećaju ugroženima u svom staništu.

Sesiju je zaključila rasprava koja se pretežito vodila oko zaštite kulturne i prirodne baštine te su se sudionici složili da su ovakvi skupovi nužni za osvještavanje šire javnosti o problemima zavičaja iz perspektive različitih znanosti. Skup je kratkim osvrtom zaključio Robert Doričić te pozvao prisutne istraživače i sudionike skupa na daljnju suradnju, posebno u pogledu slanja priloga za novi broj *Zbornika Lovranščine*. Predviđena izlaganja o maketama povijesnih i tradicijskih brodova Nikše Mendeša te ono o neizvedenim arhitektonskim projektima turističke arhitekture u Lovranu Jasenke Kranjčević nisu održana zbog odsutnosti izlagača, ali svakako je vjerovati da će i ta istraživanja biti objavljena u novom broju publikacije Katedre Čakavskog sabora Lovran.

Znanstveni skupovi koji se bijenalno organiziraju u Lovranu već su peti put značajno pridonijeli poznavanju Lovranštine, a entuzijazam i upornost članova lovranske Katedre idealan je primjer vjerodostojnoga načina istraživanja prošlosti i sadašnjosti zavičaja, posebno u doba koje je nesklono humanističkim znanostima. K tome, tradicionalne šetnje kroz staru lovransku gradsku jezgru te po obalnoj šetnici Lungomare, koje uslijede po zavr-

šetku svakoga skupa, potiču ugodne usputne razgovore istraživača kojima se otvaraju nove teme za neke buduće skupove. Takvi su trenuci dragocjeni jer otkrivaju interdisciplinarnе pristupe koji su ujedno i najpoželjniji u današnjem znanstvenom svijetu. Kada bi se to znanje uspjelo upotrijebiti u svrhu promocije Lovranštine, možda bi se potaknulo još jedno zlatno doba, poput onoga krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Mateja Jerman

Međunarodna konferencija *Uništavanje kulturnog naslijeđa, poslijeratna obnova i izgradnja povjerenja*, Pula, 14. listopada 2017.

U Puli je 14. listopada 2017. u Senseu – Centru za tranzicijsku pravdu održana međunarodna konferencija *Uništavanje kulturnog naslijeđa, poslijeratna obnova i izgradnja povjerenja*, a organizatori su bili Sense – Centar za tranzicijsku pravdu Pula, Documenta – centar za suočavanje s prošlošću, Fond za humanitarno pravo Beograd, Historijski muzej Bosne i Hercegovine te Europa Nostra iz Nizozemske. Konferenciju su otvorili Mirko Klarin (Sense), Vesna Teršelič (Documenta), Elma Hašimbegović (Historijski muzej Bosne i Hercegovine) i Jelena Krstić (Fond za humanitarno pravo), koji su u uvodnim govorima istaknuli važnost afirmacije teme uništavanja kulturnoga i vjerskoga naslijeđa u ratnim sukobima na području postjugoslavenskih zemalja koje su tijekom 90-ih i početkom 2000-ih bile zahvaćene ratnim sukobima. Poduhvat u koji su partnerske organizacije na čelu sa Senseom ušle obuhvatio je sve procesuirane slučajeve uništavanja kulturnih i vjerskih objekata kojima se bavio Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u proteklih 20 godina.

Nakon uvodnih riječi organizatora konferencija je nastavljena izlaganjima i raspravom na temu „Razumijevanje uloge kulturnog naslijeđa u izgradnji identiteta i ratovima u bivšoj Jugoslaviji“. Govorili su Helen Walasek, stručnjakinja u području zaštite kulturnoga naslijeđa i autorica knjige *Bosnia and the Destruction of Cultural Heritage* (London 2015.), Višnja Kisić (Europa Nostra) i Derviš Hadžimuhamedović (Mladi i naslijeđe) uz moderiranje Borke Pavičević, ravnateljice Centra za kulturnu dekontaminaciju iz Beograda.